

KÁNTOR Zoltán

Memorandumul, națiunea și statul

Reacțiile pe care le-a provocat *Memorandumul* au atras atenția asupra unei probleme grave a societății românești. Și anume asupra faptului că politicienii, gazetarii ziarelor importante și chiar o bună parte a intelectualității gândesc în termenii unui stat centralizat și controlat de națiunea majoritară, stat ce ucide din fașă inițiativele ce vin din partea periferiei. Această analiză s-ar putea continua și în direcția chestiunii naționalității, aducând discuția, așa cum a făcut Octavian Paler, pe linia conform căreia în spatele *Memorandumului* ar sta ambiția suspectă de iredentism a maghiarilor. Cu asta însă n-am face decât să ocolim întrebarea propriu-zisă. Iar în cazul de față problema centrală este *statul*. *Memorandumul* propune tocmai reorganizarea statului prin intermediul unor entități politice și administrative mai mici, care dispun de o identitate proprie.

Nu trebuie să fii un specialist în politicologie pentru a recunoaște că, în România, tranziția, mai noua modernizare ce a urmat căderii comunismului, a fost un eșec. Pe de o parte, statul n-a reușit să remodeleze societatea înțelegând în sens larg și, pe de alta, n-a reușit să se retragă din societate. (Ar merita o analiză separată intențiile în acest sens pe care le-au avut sau le au elitele politice.) În ceea ce privește justa măsură a rolului pe care ar trebui să-l joace statul, opiniile diverg, însă pentru a putea guverna un stat și o societate trebuie efectuată descentralizarea administrativă. Încercări evazive în acest sens s-au făcut, dar ele nu pot fi numite încă transformare. Nu s-a reușit crearea unui mecanism funcțional. Concepția despre autonomie a U.D.M.R. și, mai nou, *Memorandumul* formulat de grupul *Provincia*, precum și încercarea timidă a *Programului pentru Transilvania* al partidului de guvernământ, reprezintă un fel de răspuns la situația de mai sus.

Merită observat că nici o inițiativă de acest gen n-a venit de la București. În același timp, opunerea cea mai radicală a venit tocmai din partea capitalei. Acest lucru arată că atât centrul, cât și periferiile sînt în totalitate conștiente că, în percepția elitelor, modificarea structurii statale actuale e avantajoasă pentru periferii și dezavantajoasă pentru centru. E în afara oricărei discuții că o asemenea soluție e avantajoasă

transformă, iar această transformare are trei caracteristici principale. Prima e aceea că statele cedează o parte din suveranitatea lor Uniunii Europene: iată sensul în care folosește Michael Keating conceptul de post-suveranitate. A doua este că o parte a competențelor se transpune la nivelul local (regional, județean, orașenesc) deja existent. Cea de a treia, care este pentru noi și cea mai importantă, este că se creează noi entități mai restrînse. Acestea pot fi de două tipuri. Pe de o parte se pot crea regiuni ce acordă atenție tradițiilor istorice sau rațiunii economice, regiuni al căror principiu de organizare nu este național. Iar pe de altă parte se pot întări sau, în unele locuri, crea organisme politice care să ia în considerare și principiul naționalității. Aceste tendințe au fost luate în considerare și de autorii *Memorandumului*. În locul organizării pe principiul naționalității, obișnuit în spațiul nostru, ei au votat oricum pentru organizarea pe principii regionale.

Urmărind dezbaterile ce au avut loc cu privire la modificarea Constituției și în jurul *Memorandumului*, e evident că elita politică românească nu e dispusă să renunțe la caracterizarea țării drept stat-națiune. Stat-națiune nu e un concept descriptiv, care să exprime o realitate sociologică (căci altfel în Europa am avea doar două state de acest tip: Islanda și Portugalia). Predicatul stat-național exprimă o ambiție politică unificatoare, omogenizantă, care se manifestă prin instituționalizarea ce are loc pe principiul naționalității și prin construirea unei puteri infrastructurale supuse interesului național. În această privință, România nu e singură. În schimb, mecanismul statal ce urmărește logica statului-națiune e cel mai mare obstacol în calea unei tranziții reușite. În opinia mea, e o eroare de analiză a subevalua puterea statului în spiritul diverselor teorii asupra globalizării. Dar este cît se poate de îndoielnic că logica statului-națiune poate duce la crearea unui stat viabil și eficace. E mult mai probabil ca atașamentul față de instituționalizarea pe baza principiului naționalității să rateze tocmai această viabilitate. Am remarcat cu uimire că majoritatea comentatorilor, inclusiv cei de la săptămînalul bucureștean *22*, nu observă această tensiune. Cum spuneam, programul *Memorandumului* ar reprezenta un pas înainte și pentru minorități, dar esența programului e demararea modernizării României! Probabil că nu propunerile *Memorandumului* sînt singurele soluții posibile, dar există grave probleme acolo unde o asemenea inițiativă e privită ca un atac împotriva integrității statului și nu ca o provocare intelectuală ce cheamă la a fi gândită în continuare. Mai ciudat e că aceia care bănuiesc un pericol în spatele acestei acțiuni nu observă că *Memorandumul* pune sub semnul întrebării, la modul univoc, organizarea pe baza principiului naționalității. El se îndoieste nu numai de legitimitatea instituționalizării majorității pe principiul naționalității, ci și de legitimitatea aceleași instituționalizări a minorităților. Tocmai de aceea i se pare dezirabilă nașterea unor identități transetnice.

Unul dintre conceptele preferate ale literaturii de specialitate care se ocupă de conflictele interetnice este identitatea transetnică, ca o conștiință de sine ce se află deasupra identităților naționale, depășindu-le. Aceasta este soluția pe care o văd și autorii *Memorandumului*

nește cu logica presupusă de construcția naționalității în termeni de majoritate și minoritate, cel puțin deocamdată nu.

Astfel apare din nou vechea întrebare: oare ce vine pe primul plan, rezolvarea problemei minorităților sau reformarea mecanismului statal? Nu putem face abstracție de faptul că în România – cel puțin în parte – prezența minorității naționale politic active este obstacolul în calea reformării mecanismului statal. Dat fiind că nu numai tranziția a eșuat, ci și crearea statului-națiune omogen (în procesul aderării la NATO și al integrării în UE, aceasta a devenit imposibilă), clasa politică românească trebuie să găsească o soluție care să rezolve deodată ambele întrebări. Pentru aceasta ar trebui să analizeze la modul serios reorganizarea statului. În opinia mea, tocmai această întrebare o ridică *Memorandumul*. Primele reacții pot fi citite în numărul din ianuarie al revistei *Provincia*. Deocamdată nu există nici un semn că politicienii și-ar fi pus la modul serios această întrebare de o importanță decisivă. Acest lucru e trist nu numai pentru autorii și semnatarii *Memorandumului*. Ei s-ar putea consola însă cu faptul că analizele de mai tîrziu îi vor pomeni ca fiind cei ce au pornit acest proces. Cum vor apărea ei în acele analize... vom vedea peste cîțiva ani.

Traducere de Alexandru POLGÁR

KÁNTOR ZOLTÁN s-a născut în 1968 la Timișoara. Este sociolog, politolog, colaborator al Institutului Teleki László din Budapesta și profesor invitat la Cluj și Timișoara. *Kisebbségi nemzetépítés: A romániai magyarság mint nemzetépítő kisebbség* (Nation-building minoritar.), *Regio* 2000, 3; *Az RMDSZ a romániai kormányban* (UDMR la guvernare, 1996-2000), (în colab. cu Bárdi Nándor), *Regio*, 2000, 4.

Daniel VIGHI

Problematika definirilor regionale

Una dintre problemele cu adevărat rămase în afara discuțiilor, incipiente ce-i drept, despre regionalizare este aceea pe care *Memorandumul* o schitează, vrînd-nevrînd sumar, și anume dimensiunea geografic-istorică a procesului de regîndire a definirii regionale a României și dificultățile care derivă de aici. Într-unul din primele numere ale *Provinciei*, Ovidiu Pecican, pare-mi-se, a evocat tangențial chestiunea, cînd a vorbit despre complexitatea tradițiilor istoric-comunitare transilvănene și modul cum se reflectă ele în mentalul colectiv. Așadar, pe lîngă dimensiunea economică, administrativă, dar și aceea concret politică a regionalizării, se mai adaugă una care îmi pare a fi cea mai dificilă dintre toate: aceea a definirii limpezi a regiunilor ca entități cu destin și istorie comune. Ideea mi s-a impus din textul nou al Constituției Italiei, în care există două asemenea definiții cu valoare instrumentală, care nu lasă loc multor interpretări. Una dintre ele este aceea de la Articolul 114 din Capitolul V intitulat *Regiunile, provinciile, comunele*. Textul este următorul: „Republica e constituită din Comune, Provinciile, Municipii, Regiuni și Stat”. La următorul alineat este definită dimensiunea juridic-politică a noii statalități: „Comunele, Provinciile, Municipiile și Regiunile sînt entități autonome cu statute, puteri și funcțiuni proprii, după principiile stabilite de Constituție”. Aici este clar afirmată regula jocului, conform acesteia „statutele, puterile și funcțiunile proprii” sînt organizate „după principiile stabilite de Constituție”. Pe baza acestui paragraf se construiește noua unitate statală italiană în care, principal, delegarea atribuțiilor este invers constituită, adică entitățile subsecvente sînt cele care delegă și atribuie putere centrului, ceea ce arată importanța deosebită conferită de Constituție puterilor regionale. Ar mai fi de observat și faptul că unitatea statală se constituie consociativ, contractual și participativ: acest fapt asigură o dinamică susținută în politica internă a statului. Unitatea acestuia este, așadar, una larg deliberativă, ceea ce îi asigură o flexibilitate cît și unul dintre fundamentale democratice esențiale în măsură să acopere complexitatea intereselor locale pe baza solidarității comunitare. Revindicările și emanciparea legislativă, denumite „condiții particulare de autonomie”, sînt inițiative regionale, acestea trebuie să fie aprobate „de Camere cu majoritatea absolută a membrilor, în baza înțelegerii dintre Stat și Regiunea interesată” (art. 116). Complexitatea delimitărilor istoric-administrative rezultă din chiar definirea geografic-istorică a entităților locale. Astfel, unele regiuni, cum ar fi Friuli-Venezia Giulia, Sardinia, Sicilia, Trentino-Alto Adige/ Südtirol și Valle d'Aosta/Vallée d'Aoste, dispun de forme și „condiții particulare de autonomie, conform respectivelor statute adoptate prin lege constituțională” (art. 116). Subsidiarități întemeiate pe criterii istorice se regăsesc în paragraful care stabilește că, bunăoară, regiunea Trentino-Alto Adige/ Südtirol „e constituită din provinciile autonome Trento și Bolzano”. Complexitatea noii construcții statale italiene se regăsește în articolul 132, care stabilește cadrul constituțional (consociativ și participativ) al definirii entităților regionale. Fuziunea unor regiuni sau crearea de noi regiuni este stabilită strict prin „audierea Consiliilor Regionale”.

Continuare în pagina 6

Alexandru Anik: Desen, 2002

pentru periferii, dar nu e deloc sigur că ea ar fi dezavantajoasă pentru centru. Centralizarea actuală, intervenția statului și controlul exercitat de acesta pur și simplu blochează modernizarea. Pentru ca procesele de modernizare să poamească, sistemul actual rigid trebuie remodelat radical și cît mai repede. O soluție la această problemă ar putea fi crearea unor regiuni cu competențe administrative, economice și politice. Cu siguranță că statul va găsi o cale pentru a păstra un control mai puțin autoritar asupra regiunilor.

Memorandumul nu se concentrează asupra reorganizării națiunii, ci asupra reorganizării statului, lucru ce poate fi avantajos și pentru minorități. Dar e important să accentuăm că e vorba de o reorganizare administrativ-teritorială, care nu are loc pe bază de naționalitate. Într-o scriere anterioară, apărută în *Provincia*, am arătat că unul dintre scopurile de atins ale minorităților naționale e crearea unor entități politice mai restrînse, în interiorul cărora maghiarii – dar nu numai ei – pot avea un cuvînt mai greu de zis în ceea ce privește problemele ce îi ating nemijlocit. Autorii *Memorandumului*, în primul rînd actori ai vieții publice și intelectuali români și maghiari din Ardeal, văd rezolvarea acestei probleme în regionalizare, în crearea unor regiuni ce dispun de competențe politice și administrative, în acord cu modificarea structurii statale europene. Structura statului urmează mai multe principii, care nu sînt neapărat incompatibile. De exemplu, nu este o contradicție statul național federal.

Memorandumul pune problema transformării statului în acord cu spiritul epocii. Procesele europene arată că statele naționale se

pentru a ieși din situația unei României încărcate de tensiuni ce țin de naționalitate. În ceea ce privește acest gînd am însă rețineri. Literatura de specialitate din ultima vreme și o parte a intelectualilor fac cu plăcere apel la faptul că am avea o identitate plurală, respectiv că în urma formării unei identități transetnice, plurale, s-ar reduce tensiunile interetnice. Am senzația că preluarea necritică a acestui concept la modă mai degrabă împiedică decît ajută progresul necesar.

Memorandumul vorbește despre identitatea regiunilor țării. Identitatea nu ține de cultură, istorie, limbă, ci de organisme politico-administrative mai restrînse, adică de regiuni. Ei așează în prim-plan faptul că, pe lîngă identitatea națională, există și alte tipuri de identități. Însă atunci cînd avem de-a face cu identitatea trebuie pusă de fiecare dată întrebarea: oare structurile și instituțiile politice sînt modulate de o identitate „existentă” sau, din contră, instituțiile, în cazul nostru regiunile politico-administrative, sînt cele care modelează identitatea?

În România, tranziția a fost un eșec. Acest lucru e ațit de evident că nu năcesită dovezi suplimentare. Clasa politică n-a găsit soluția la problemele fundamentale. Pe lîngă numeroasele întrebări ce nu și-au găsit încă răspunsuri, raportul dintre majoritate și minoritate este, și el, nereșolvat. Urmînd logica naționalității nu există șanse pentru ameliorarea tensiunilor și a contradicțiilor. Autorii *Memorandumului* sînt și ei conștienți de această problemă, de aceea propun reorganizarea statului pe baza unei logici diferite, care poate aduce cu sine și slăbirea tensiunilor amintite. După toate probabilitățile aceasta nu se înfil-